

Rikiraken marurungim

Ngkana e kangenge mamaam ke buuam, ko riai ni kaakoroko. Imwiin tabeua te wiiki imwiin anakin am bwai n aoraki, ko a aki kainanoa ae ko na kaakoroko ao ko a ko na ni waaki nako arom are ko tataneiai iai. Ngkana ko teimatoa n ana am bwai n aoraki n aron are ko tuangaki ao ko aki kona ni kabuta te aoraki nakoia tabeman.

Ngkana e reke te kangenge n mwakoron rabwatam tabeua, ke e reke iroum te 'Latent TB', ko aki kainanoaki bwa ko na kaakoroko. Ko bon ko na ni waakinako ni karaai bwaai are ko tataneiai iai. Ko ti kainanoaki bwa ko na teimatoa n anai am bwai n aoraki n aron are e baireia am neeti.

Te koraki ake ko tia ni kabuta manin te aoraki nakoia (Close contacts)

Aomata ake a tia ni kaan ma te aomata ae e kangenge mamaana ao buuana a na kona n reke irouia te kangenge. E na reitaki ma ngkoe temanna man te tabo are e tabeakini totokoan butin aoraki ngkana ko na riai n tuoaki.

Te tutuo ibukia te koraki ake a tia ni maeka n te tai ae maan ma te aoraki (Close contacts)

Akea boon te tutuo nakoia ake a baireaki/ kanakoaki bwa a na tutuo irouia nake a tabe ma totokoan butin aoraki. E kakaokoro te tutuo nakoia aomata nako, e baireaki nakon te ririki ni mau.

Ataei aika a uarereke a tuoaki n te tutuo ae arana 'Mantoux test'. N te tutuo aio ao iai te iti ae uarereke ae e na itinaki iai ao e manga tuoaki 3 te bong imwiin te iti. Ataei ake a ikawai riki ao ikawai a na tuoaki raraaia ae arana te 'Quantiferon'.

Imwin am tutuo ao e na reitaki ma ngkoe te Neeti ibukin Totokoan Butin Aoraki ibukin rongorongon riki bwaai ae ko na riai ni karaaia imwiina.

Ibukin rongorongona riki

Tuberculosis (TB) – National Public Health Service – Northern Region:

www.arphs.health.nz/public-health-topics/disease-and-illness/tuberculosis-tb/

BCG vaccination – National Public Health Service – Northern Region:

www.arphs.health.nz/bcg

Tuberculosis (TB) – Health Navigator:

www.healthnavigator.org.nz/health-a-z/t/tuberculosis/

Health New Zealand
Te Whatu Ora

Kiribati

Te Kangenge (TB)

Health New Zealand
Te Whatu Ora

TB bon te aoraki ae ko kona ni kakaiaki iai ao e kona ni buti mai iroun temanna nakon temanna. E ngae ngke e kona n rangi ni kaorakiia tabeman, e kona naba ni bwai n aorakiaki ao ni katokaki.

Aekakin nako te Kangenge

Tiaki nanona bwa aomata ni kabane ake a tia n ikeikena manin te kangenge a na bane ni bwaka n aoraki iai ke ni kona ni kabutinakoa, bwa a kakaokoro tautian rabwataia aomata ao a kakaokoro aron temanna ma temanna ni kaitara te aoraki aio.

Latent TB

A kona tabeman n taobara te man n aoraki ibukin te kangenge ao ni 'kamatuua'. Ngkana e reke aio, rabwatam e tuai n tiringa raoi manin te kangenge ma e aki kona ni kaorakiko ao ko aki naba kona ni kabutia nakoia tabeman.

TB Disease

Iai tabeman ake a ikenarake manin te kangenge ao man aki kona n taobaraia ao man bwaka n aoraki iai. E aranaki bwa te 'TB Disease' (Kangenge).

E kona naba n reke iroum te Kangenge (TB Disease) ngkana iai iroum te 'Latent TB' ao e a kerikaki korakoran tautian rabwatam ma ni kona n kariaia bwa a na manga 'uti' manin te kangenge.

Ngkana a rootaki mamaam ke buuam ni manin te kangenge ao ko kona ni kaewea nakoia tabeman.

Ngkana a rootaki ni manin te kangenge mwakoron rabwatam ake tabeua, ao tiaki mamaam ke buuam, ko aki kona ni kabutaanako te kangenge nakoia tabeman. A bane n riai ni bwainaorakiaki aekakin kangenge ni kabane.

E kanga ni buti te kangenge

E kona n ewe nakoim te kangenge mairoun te aomata ae e kangenge mamaana ke buuana. A kona ni kabuta manin te kangenge ngkana a bekobeko, a mwatie ke n anene ni kaan ma aomata. Aomata ake a maeka ma te aoraki ae iai irouna te kangenge a na rangi ni kakai reke irouia te kangenge.

E aki kakai butinako te kangenge, e kainnanao aua aika a mwaiti te tiku irarikin te aomata ae kangenge imwain ae e na ewe nakoim.

Kanikina

Ngkana ko kangenge ao aikai namakin ae ko kona n namakini:

- Bwaka n rawawata
- Aki kan amwarake
- Kabuebue
- Maonotiti (riki n te tairiki)
- Akea n angi-n-nano ke te kainnanao n taainako
- Te katiburoroa
- Te maraki n taabo ake a rootaki ke n utuaki

Ngkana e rotaki mamaam ke buuam ni manin te kangenge ao ko kona naba n:

- Reitinako bekobekom inanon 3 te wiiki ke iaona riki
- Bekorara
- Maraki ni bwabwa ke te bono-n-ike ngkana ko ikeike

Akea kanikina aika ko namakini ngkana e reke iroum te kangenge are e aranaki bwa te 'Latent TB'.

Ngkana ko kainanoa buokam ibukin aorakim ao reitaki ma am taokita ke tarebonia Healthline n te tai ae ko kainanoia iai n te number ae aki kabooaki ae 0800611116.

Aomata ake ana kai reke irouia te kangenge

Ana kai reke te kangenge irouia aomata ake a mamaara tautian rabwataia.

Aika a kai reke irouia:

- Ataei aika a uarereke ao ataei
- Ikawai ake a kara riki
- Aomata ake iai aorakia n aron te tioka, te kirine ae e a aki mwakuri raoi (kidney failure), te kaentia ke te HIV
- Aomata aika a toka i aon bwainaoraki aika a kauarerekea tautian te rabwata
- Aomata aika a momoko ke n arekoro

Bwainaorakiana

E bwaiaorakiaki te kangenge ni bwaiaorakiana aika a bon okoro aika a a kona n tiringa manin te kangenge. Akea booia nakoia aomata nako ake a maeka iaon New Zealand. E na katauraoi bwatin aikai te Nurse ibukin Totokoan Aoraki, e na kabwarabwara bwa e na kanga aron nimakiia, ao e na rereitaki n ongora bwa ko uara. E na iai naba am tai n tu-tutuo ma te taokita ibukin te kangenge.

Ko riai n anai am bwainaoraki nikabane ibukin tiringan manin te kangenge. Ngkana ko teimatoa ni kakabwaka am bwai n aoraki ao e a kona n aki mwakuri n tiringa manin te kangenge. E na kamatoa riki aron bwainaorakiam ao ko kona ni manga bwaka n aoraki riki.

Te iti n totoko

I New Zealand ao e tauraoi te iti n totoko, ibukin te kangenge, ae e aki kabooaki, nakoia ataei aika a uarereke ao ataei aika iaan nimaia aia ririki, aikai aika a kakai ewekaki n te kangenge. E aranaki bwa te 'BCG vaccine'. E kamanoia ataei aika a uarereke man aekaki n aoraki aika a rangi ni korakora ao ni kakamaku. Ibukin rongorongona riki, kawara: www.arphs.health.nz/bcg